דער צוואַנציקסטער יאָרצײַט

דער 12טער אויגוסט 1972 איז דער צוואַנציקסטער יאָרצייט נאָך דרײַסיק ייִדיש-סאָוועטישע שרײַבערס, קינסטלערס, און אינטעלעק-טואַלן -- די קרבנות פֿונעם סטאַליניסטישן טעראָר. דער אָנדענק פֿון אָט דעם טראַגישן טאָג וועט באַצייכנט ווערן דורך אַ רעציטאַציע- און מוזיק-אָוונט דורכגעפֿירט פֿון די סטודענטן פֿון דער אוריאל ווײַנרײַך-פּראָגראַם פֿון ייִדישער שפּראַך, ליטעראַטור און קולטור וואָס ווערט אָנגעפֿירט דורך קאָלאָמביע-אוניווערסיטעט בשותפֿות מיטן מאַקס ווײַנרײַך-צענטער פֿאַר העכערע ייִדישע שטודיעס. מיר בעטן און פֿאַר-בעטן אײַך צי קומען מיטוואָך דעם 9טן אויגוסט, זעקס אַ זייגער אין אָוונט, אין אוידיטאָריום פֿון דער שול פֿאַר אינטערנאַציאָנאַלע ענינים, אַמסטערדאַם עוועניו און 118טע גאַס, ערשטער גאָרן.

****

THE TWENTIETH YORTSAYT

August 12, 1972 will mark the twentieth yortsayt of 30 Soviet Yiddish writers, artists and intellectuals who were executed on a single day by order of Stalin. Students of the Uriel Weinreich Program in Yiddish Language, Literature, and Culture, which is conducted by Columbia University in cooperation with the Max Weinreich Center for Advanced Jewish Studies, will commemorate this date with an evening of Yiddish drama and poetry. You are cordially invited to attend on Wednesday, August 9, 1972 6:00 P.M. in the auditorium of the School of International Affairs, Amsterdam Avenue and 118th Street, main floor.

3/3

נאָראַציע

בערגעלסאָן, האָפשטיין, מאַרקיש, פעפער און קוויטקאָ.

...ווער דורך פייער, ווער דורך וואַסער, ווער דורך שווערד און ווער דורך

= רעש

חיות, ווער דורך הונגער, ווער דורך דורשט... די "ייִדיש-סאָוועטישע הרוגי-מלכות. ~~וויפל~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ מיר ווייסן ניט ~~גענוי~~. אַלע נעמען. מיר ווייסן ניט וויפל. מע שאַצט אַז צווישן 48' און 53' האָט מען אויפן מזבח פונעם סטאַלין-קולט מקריב געווען 238 "ייִדישע שרייבערס, 18 "ייִדישע מאָלערס, 99 "ייִדישע אַקטיאָרן און 19 "ייִדישע מוזיקערס. סך-הכּל 443 "ייִדישע קרבנות. און כאָטש מיר ווייסן די גענויע צאָל ניט און מיר ווייסן אַלע נעמען ניט, וועט זייער געדעכעניש בלײַבן אײַנגעקריצט אין האַרצן לעולם-ועד. אַלע זענען מיר יתומים הײַנט. אַלע זאָגן מיר הײַנט רבנן-קדיש אויפן 20סטן יאָר־צײַט:

איזי כאַריק: אומגעקומען אין פאַרשיקונג 1937.

מאַקס ערק: אומגעקומען אין אַ לאַגער 1937.

משה קולבאַק: אומגעקומען אין אַ לאַגער ~~1940~~. אין די 40ער יאָרן

מאיר ווינער: געפאַלן אויפן פראָנט 1941.

זעליג אַקסעלראָד: דערשאָסן 1941.

שלמה מיכאָעלס: איבערגעפאָרן פון אַן אויטאָ 1948.

אהרן קושניראָוו: געשטאָרבן 1949.

דער נסתּר: אומגעקומען אין אַ לאַגער 1950.

דוד בערגעלסאָן, דוד האָפשטיין, פרץ מאַרקיש,

שמואל פּערסאָוו, איציק פֿעפֿער און ל״ב קוויטקאָ — דערשאָסן אין איין טאָג, אויף איין מאָל — דעם 12טן אויגוסט 1952.

געגלייבט זענען זיי אַלע געווען אין די ערשטע חדשים און טעג נאָך דער רעוואָלוציע. ווי זאָל מען ניט גלייבן, אַז דער תחום-המושב איז שוין אויס, דער צאַריזם איז אויס, די אַנזאַליקע שטערונגען זענען אויס. עס פּרוכפּערן און מערן זיך ייִדישע פֿאַרלאַגן, צייטונגען, טעאַטערס און לערן-אינסטיטוציעס. דער בולטסטער סימבאָל פֿון אָט דער נייער תקופה איז אפֿשר איציק באַבעל, דער ייִד פֿון אָדעס, וואָס ער ווערט אַ — נישט מער און נישט ווייניקער — רייטער און קעמפֿער ביי די קאָזאַקן. עס קומט אויף אַ נייער מענטש מיט אַ נייע שליחות!

< ליד I: האָפֿשטיינס „מיר שטאַמען פֿון פֿעלדזן“ >

די געאָגראַפֿישע גרענעצן האָבן זיך אָן אַן עק אויסגעברייטערט פֿאַרן ייִד, אָבער זיין עקאָנאָמיש לעבן איז איבערגעקערט געוואָרן מיטן קאָפּ אַראָפּ און די פֿיס אַרויף. נאָכן בלוטיקן בירגערקריג האָט מען ווידער גענומען אויפֿבויען די גרויסע אינדוסטריע אין רוסלאַנד, און לויט דער פּיאַטילעטקע, דעם פֿינפֿיאָר — פּלאַן האָט מען אָט-אָט געדאַרפֿט קאָלעקטיוויזירן די גאַנצע ווירטשאַפֿט. אַזוי צו זאָגן איז דער צענטער פֿון ייִדישן עקאָנאָמישן לעבן, דאָס שטעטל, שטאַרק פֿאַראָרעמט געוואָרן. די מזיק זענען מאָנטיק און דאָנערשטיק געווען אויסגעליידיקט. שיינע ייִדן האָבן זיך אויך געשעמט מיט זייער ייחוס און די נייע מיוחסים האָבן געדינט אַ שפּאָגל נייעם גאָט:

< ליד II : כאַריקס הקדמה צו „ברויט". >

דער ״יידישער רעוואָלוציאָנער ~~[illegible]~~ ווייסט איז ביז מער וואָס ניט געשטאַנען
דעם אַלטן סדר וואָס מען דאַרף נייעם ניט דאַרפֿן אויפֿשטעלן. קומט מען זיך
לערנען די נייע ~~[illegible]~~ ניהיליסטישע תּורה צווישן אַנדערן ביי פּרץ מאַרקישן,
הגם מע מוז געדענקען אַז דער ניהיליזם, דער גרויסער פּאַטאָס פֿון
זיינע יוגנט-לידער שפּיגלען אָפּ דעם עקספּרעסיאָניסטישן צייטגייסט. מאַרקיש
באַנוצט זיך מיט דראַסטישע פּאָעטישע מיטלען כּדי אַרויסצורייסן זיך אין
גאַנצן פֿון די אַמאָליקע פֿאַרחלומטע טענער פֿון דער יידישער ליריק:

< ליד III : מאַרקישעס: „האָסט אַ שטיקל האַרץ" >

אין ~~דאָס~~ אַ ליריש ליד, אַפֿילו ~~דאָס~~ אַן עקספּרעסיאָניסטיש, קען מען בלויז אויסדריקן
פּערזענלעכע עמאָציעס און וויזיעס. כּדי אויסצומאָלן אַ מער אַרומנעמיק בילד
פֿון די גוואַלדיקע איבערקערענישן ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ אין יידישן לעבן, מוז
מען אָנקומען צו פּראָזע. אין 1928 קומט צו פֿאָרן קיין מינסק אַ 32
יאָריקער יידישער פּאָעט און פּראָזאַיקער וואָס ~~[illegible]~~ נעמט זיך אונטער אַט
אַזאַ עבודה. הייסן הייסט ער משה קולבאַק. וועגן אים וועט אונדז דערציילן
זיין ~~[illegible]~~ תּמיד און ~~תּלמיד~~ ~~חסיד~~ וואָלף יונין.

זעלמעניאַנער

< וואָלף יונין >

אין די אָנהייב צוואַנציקער יאָרן, נאָך איידער קולבאַק איז געקומען צו
פֿאָרן, איז אויפֿגעוואַקסן אַ ~~[illegible]~~ נייער דור יידישע רעוואָלוציאָנערע פּאָעטן:
איזי כאַריק, איציק פֿעפֿער און זעליק אַקסלראָד. אמת, זייער וויל [illegible]

טאָן האָבן זיי געזינגט ביים ערשטן דור ייִדישע פּאָעטן: האָפשטיין, מאַרקיש און קוויטקאָ. אָבער ניט אַזוי לייכט האָט זיך געלאָזט אויסקעמפן אַן אָרט פאַר זיך ביים ייִדיש-לייענדיקן עולם. די קאָנקורענץ איז געווען גרויס ווייל די ייִדישע יוגנט האָט זיך געשטיקט אין די קליין-שטעטלדיקע שטיבן און האָט געזוכט אַ דערקוויקונג אין דרויסנדיקע קוואַלן:

< ליד IV : פעפער, פון „בליענדיקע מיסטן" >

פונקט ווי דער פאַקט איז געווען פון די ערשטע זיך אָנצושליסן אין די ריי'ען פון דער אַזוי גערופענער „סאָצבויונג", איז ער אויך געווען פון די ערשטע אַרויסצוזאָגן ספקות וועגן זיין נאַציאָנאַלן קיום אין דער אוטאָפּיע פון מאָרגן:

< ליד V : האַלקינס „רוסלאַנד" >

פון קושן איז אָבער דינער ניט געשטאָרבן. משה-רבנו יאָ, אָבער סאָוועטישע ייִדן — ניט. מען איז געפאַלן אין דער ערשטער ליקווידאַציע פון 1936-37. מען איז געפאַלן אויפן פראָנט און אין די מאַסן-קברים אין די גרויל-יאָרן פון דער צווייטער וועלט-מלחמה.

אין די יאָרן פון חורבן און נאָכן חורבן האָבן ווידער אויפגעשפּראָצט די נאַציאָנאַלע קוואַלן אין דער ייִדיש-סאָוועטישער ליטעראַטור. דאָס פינצטערע ייִדן האָט גענומען מאָנען ווי אַן אויסרוף-צייכן. מען האָט געזוכט אַ טרייסט אינעם אַלטן ניגון:

< קוויטקאָס און אַלטער ניגון >

און דער וואָס איז געבליבן גאַנץ נאָך די ערשטע צוויי רציחה-כוואַליעס איז געפֿאַלן צום סאַמע סוף, אין דער לעצטער „ריינידונג".

נאָך סטאַלינס טויט, ווי מיר ווייסן, האָט די סאָוועטן-מאַכט געפּרוווט מכפּר זיין אויף די פֿאַרברעכנס דורך ~~אַ~~ דער אַזוי גערופֿענער „רעהאַביליטאַציע". דאָס הייסט אַז די אַלמנות און יתומים האָט מען איז געגעבן אַ דאַנק איבערן קאָפּ. מען האָט רעהאַביליטירט דעם גוף אָבער ניט דעם גייסט.

און ווי אויף צו להכעיס (tsu lokhes) האָט דער גייסט ווידער אָנגעהויבן פֿלאַטערן. דאָ ניט לאַנג. מיר האָבן עס אַליין געזען. נייע יידישע נעמען האָבן בראַווירט אויף די קאָפּ-שורות פֿון אונדזערע צייטונגען. און צווישן די ~~אַלטע~~ נייע נעמען — פּאָלאַטניק, אַלעקסאַנדראָוויטש, קאָטשעראָווסקי — האָט זיך באַוויזן אויך אַן אַלטער באַקאַנטער נאָמען — דער נאָמען מאַרקיש.

שוין צוויי אַ האַלב יאָר ווי אסתּר און איר זון דוד שטייען אויבן אויבנאָן פֿון דער פּראָטעסט-באַוועגונג ~~#~~ צווישן סאָוועטישער יידן. שוין צוויי אַ האַלב יאָר ווי זיי קעמפֿן אַרויסצופֿאָרן קיין מדינת-ישראל. ⟨די גוואַלדיקע שפּאַנונג פֿון זייער טאָג-איין-טאָג-אויס'דיקן קאַמף האָט גורם געווען אַז אסתּר מאַרקיש זאָל ווערן פּאַראַליזירט. ניט געקוקט אויף דעם וואָס זי קען זיך קוים רירן פֿון אָרט⟩ האָט זי ספּעציעל אַריבערגעשיקט אַ טעלעפֿאָנישן גרוס לכּבֿוד דעם היינטיקן יאָר צייט:

< מע שפּילט די טאַשמע >

VI

אַן אַלטער ניגון

— איַי, נחמניו! — שריַיט אויס דער פאָן צום משרת, —
נאַ יאַרמאַרקו מאַרש און קויף אָקסן דעם פריץ! —
האָט נחמן גענומען דעם בייַטל מיט געלט,
דעם שטאָק אין דער האַנט און געגאַן אין דער וועלט.

גייט ער און גייט
און אַ סטאַדע דערזעט,
און פאַסטעכער ליגן
און זינגען אַ ניגון:
— — — — [illegible] — — —
האָט נחמן פאַרגעסן אין פריצלס רינדער,
אין פריצלס רינדער און אין וויַיב און קינדער,
און סוחריש ער טוט זיי אַ פרעג:

— איַי, פעטערלעך, חשובֿע לייַט,
וואָס קאָסט אַזאַ ניגון ביַי היַינטיקער ציַיט?
זאָגן די פאַסטעכער: — זיבן פריאַלן. —
זיבן פריאַלן טוט נחמן באַצאָלן
און גייט מיטן ניגון זיַין וועג.

גייט ער און גייט
און אַ בויד ער דערזעט,
און כּלי־זמר דאָרט ליגן
און זינגען אַ ניגון:
— — — — — — מאַרקן — — — — —
האָט נחמן פאַרגעסן אין פריצלס רינדער,
אין פריצלס רינדער און אין וויַיב און קינדער.
און סוחריש ער טוט זיי אַ פרעג:

— איַי, קלעזמערלעך, פריילעכע לייַט,
וואָס קאָסט אַזאַ ניגון ביַי היַינטיקער ציַיט?

זאָגן די קלעזמערלעך: — דריַיצן פריאַלן. —
דריַיצן פריאַלן טוט נחמן באַצאָלן
און גייט מיטן ניגון זיַין וועג.

איז ער אַזוי אין מאַרק געקומען,
הערט ער די שיינע אָקסן ברומען,
נעמט ער זיך דינגען,
און ווידער זיך דינגען,
און פּאַטשן מיט הענט,
און אונטערצושפּרינגען,
און אָפּגעמאַכט. שלעפּט ער דעם ביַיטל אַרויס
און טרייסלט פון דאָרטן — אַ גאָרנישט ניט אויס...
— צאָל, — שרייט דער סוחר, — צאָל אָפּ דאָס געלט!
— צאָל, — שריַיען סוחרים, — קלעפּ וועסטו קריגן!

לייב קוויטקאָ

צענעמט אונדזער נחמן די לײדיקע הענט,
עפֿנט דאָס מויל און זינגט זיי דעם ניגון:
— — — — — קידוש-השם — — —

גייט ער פֿון מאַרק צוריק, אָן די רינדער,
קומט אים אַנטקעגן ס׳װײַב און די קינדער:
— וואָס האָסטו, נחמן, געבראַכט אונדז פֿון וועג,
ווו זײַנען, מאַן, די מתּנות, איך פֿרעג?

בייגט ער אײַן פֿאַרן ווײַבל דעם קאָפּ,
עפֿנט דאָס מויל און זינגט איר אָפּ:
— — — — — — — — — [illegible] — — —
נעמט דאָס ווײַב די האָר אויף זיך רײַסן,
מיט דער פֿאַטשיילע דעם מאַן נעמט זי שמײַסן,
דאָ קומט דער פריץ און שטעלט זיך אַוועק,
און אויף די אָקסן ער טוט אים אַ פֿרעג.
הייבט ער אויף צום פריץ דעם קאָפּ,
עפֿנט דאָס מויל, און ער זינגט אים אָפּ:
— — — — — קידוש השם — — —
דאָ האָט דער פריץ באַפֿוילן אים בינדן,
בינדן צום סלופּ, מיט ריטער אים שינדן.
שטייט ער געבונדן, די רוט אויף אים שפּרינגט,
אָבער געהויבן זײַן ניגון ער זינגט:
— — — — — — [illegible] — — —

דער זין דוד, איז געראָטן אינעם טאַטן. ער איז אַ פּאָעט און דראַמאַטורג אויך רוסיש און שרייבט אַצינד זיין ערשטן ראָמאַן וועגן היינטיקן ייִדישן לעבן אין סאָוועטן-פֿאַרבאַנד. מיר פֿאַרענדיקן דעם אָוונט מיט זיינס אַ ליד אין אַ ייִדישער איבערזעצונג. דאָס ליד הייסט „פֿאַר מיין מאַמען", אָבער פֿונעם קאָנטעקסט איז קלאָר אַז ער מיינט דעם פּרץ מאַרקישן, דעם טאַטן. מע קען זאָגן אַז דאָס ליד דריקט אויס די בענקשאַפֿט און האָפֿענונג פֿון אַ גאַנצן דור סאָוועטישע ייִדן. זאָלן זייערע ווינטשן מקוים ווערן!

< ליד VII דוד מאַרקישעס „פֿאַר מיין מאַמען" >